

„Жълтите ѝ очи излъчват злоба,
а перата ѝ са с потискащо сива окраска.“

КИТОГЛАВАТА ЧАПЛА е заслужила мястото си сред грозниците със своя клон, подобен на обувка – и то обувка, която не е на мода и няма и да бъде. Клонът му прилича не на шикозна гуменка или модерна маратонка, а по-скоро на вехт цървул или недогялан едновременшен налъм. Този голям, дебел като чушка клон е с цвят на слама, проширен със сиви петна с неправилна форма. Но дори да прилича на цървул, той достига на дължина до 24 см и е страховит. С остриите му ръбове китоглавата чапла обезглавява жертвата си. Те помагат и да се среже и изплюе растителността, захваната заедно с хапката. Както и при пеликаните, горната половина на клоня е особено здрава, а върхът ѝ е остър и извит като кука.

Китоглавата чапла е дългуреста птица, достигаща на височина до 1,5 м. С размаха на крилата си от почти 3 метра се рее с лекота. Тъмно оцветените ѝ крака са доста дълги и завършват с извънредно големи стъпала, които навярно помагат на тази масивна птица да запази равновесие, докато стои върху водните растения и ловува. Жълтите ѝ очи излъчват злоба, а перата ѝ са с потискащо сива окраска. В полет чаплата прилича на буреносен облак, готов да се изсипе над главите ни.

От откриването на тази примитивно изглеждаща птица с походка на динозавър и окраска на вкаменелост биолозите се чудят къде да я сложат. Тя в много отношения напомня неродствените групи на църкелите и пеликаните, но

има и своеобразни белези, трудни за класифициране. Това кара мнозина да смятат китоглавата чапла за свързващо звено между църкелите и пеликаните. Или може би нестандартното ѝ устройство е последица от своеобразната ѝ еволюция, насочена към заемане на твърде необикновена ниша.

Китоглавата чапла все пак явно се срамува от вида си, защото ловува предимно нощем. Най-често се навърта около води, бедни на кислород, където рибите често трябва да изплуват за глътка въздух. Чаплата чака в засада, застанала неподвижно като статуя, но дойде ли моментът, напада светкавично. Острият закривен клон улавя жертвата във водата, стиска я здраво и за миг я смазва и разкъсва. Китоглавата чапла яде всичко, което успее да натъпче в устата си, а понеже клонът ѝ е широк и устата – голяма, списъкът на жертвите е дълъг: риби, земноводни, водни змии, гущери, костенурки, плъхове, млади водни птици и дори малки крокодилчета.

Макар да има обширен ареал в Централна Африка, китоглавата чапла се среща в него твърде рядко и е обявена за уязвима. Популацията ѝ е малка и става все по-малобройна поради унищожаване на местообитанията ѝ, разрушаване на гнездата ѝ, отстрелване и търговия с уловени живи птици. На много места папирусовите блатата, където живее чаплата, биват превръщани в пасища за едър рогат добитък или унищожавани от честите пожари.

КИТОГЛАВА ЧАПЛА

(Balaeniceps rex)

ПОЖАЛЕТЕ ГОЛЯМОГЛАВАТА костенурка! Масивният ѝ череп съвсем не е признак на дебелоглавие. По-скоро той е източник на главоболие за горкото животно, тъй като е толкова голям, че няма как да влезе в черупката. И тъй като не може да се прибере на безопасно място, заострената глава е снабдена с нещо като въграден шлем – заградена е отвсякъде с яките черепни кости. Всъщност да имаш такава колосална глава дава и едно предимство, а именно че тя може да поддържа граматни челюсти. Острият клон на голямоглавата костенурка е наистина страховит. С него тя разтрошава ракообразните и мекотелите, с които се храни. Освен това използва клоната си и за защита и е напълно способна да отхале един-два пръста. А когато се катери по брега на някой поток, си помага, като се залавя за храстите с клоната.

Краката и опашката на голямоглавата костенурка също са защитени – покрити са с едри здрави люспи. Опашката е тънка и дълга почти колкото тялото. Костенурката я използва като допълнителен крайник и се опира на нея, когато пълзи през препятствия. Освен

това опашката служи за опора в бързите планински потоци – забива се като котва и пречи на водата да отнесе костенурката.

Измерено от несъразмерно голямата глава до върха на дългата опашка, животното не е дребно: само черупката му е дълга до 20 см. Понеже не е грациозен плувец, предпочита да върви по дъното на потоците, като ги избира да са плитки. Има съобщения за катерене на костенурки по дървета с помощта на масивната уста и яката опашка; ако това е истина, навярно влечугото е търсело охлуви.

Макар и широко разпространен – в Камбоджа, Китай, Лаос, Мианмар, Виетнам и Тайланд, видът е застрашен. Това се дължи най-вече на усиленото търсене на голямоглави костенурки за домашни любимци и за храна – доста странно съчетание! Намаляването на броя диви костенурки само засилва търсенето и вдига пазарната цена. Като противодействие в Тайланд и Китай са създадени ферми за костенурки, но въпреки това незаконната търговия продължава да се вихри. Макар че биологичните особености на вида са слабо изучени, знае се, че скоростта му на възпроизводство е много малка, защото женските снасят само по няколко яйца годишно. Ето защо за популацията е трудно да възстанови загубените индивиди.

„Масивният ѝ череп съвсем не е признак на дебелоглавие. По-скоро той е източник на главоболие...“

ГОЛЯМОГЛАВА КОСТЕНУРКА

(Platysternon megacephalum)

ПЕПЕРУДИТЕ СА голям и всеизвестен разред насекоми. Те наброяват общо около 180 000 вида, много от които са прочути с красотата си. Летящата пеперуга е гледка, която ни радва. Докато крилата на някои видове са със защитна сивкава окраска и трудно се забелязват, други са оцветени ярко, дори крещящо. За имперската листовидна пеперуга важат и двете възможности – тя явно не иска да се отказва от нищо. Тялото и краката ѝ са кафяво-черни, а големите листовидни предни крила са сиво-бозави. Това позволява на насекомото, щом кацне на тъмната кора на дърво, да се слее безупречно с фона. Под предните крила обаче се крие двойка задни крила, оцветени в черно и яркорозово и пишно поръбени с бели петънца. Общо взето, може да се каже, че имперската листовидна пеперуга е красиво животно. Стига да не гледаме ларвния ѝ стадий, който може да спечели награда за най-добър костюм за Хелоуин.

Нормално гъсеницата крие страховития си лик и предпочита да избягва неприятностите, като си придава вид на сгърчено сухо листо. Но щом разбере, че е забелязана от хищник, тя се надига и опъва кожата си като качулка. Така разкрива внушителна глава с две големи очи, чиито черни зеници са оброчени със синьо-жълти ириса, и комплект страховити бели зъби. Цялостното впечатление е като от безмилостен мексикански борец². Неслучайно местните хора са я нарекли „голямоглавата гъсеница“.

Видимостта обаче лъже, защото очите не са истински очи, нито пък зъбите са истин-

„...може да спечели награда
за най-добър костюм
за Хелоуин.“

ски зъби. Издутата „голяма глава“ всъщност се намира на задния край на гъсеницата. Това, което наблюдаваме, е измамна маска със защитно предназначение. Появата на петна, неподобяващи очи, е честата тактика за защита от хищници. При някои видове това цели да обърка хищника в коя посока може да побегне плячката му или пък да отклони удара му към по-маловажна част на тялото. Гледката на очните петна може дори да стресне нападателя, създавайки впечатление, че врагът е много по-едър, отколкото е изглеждал допреди миг. Гъсениците на няколко вида дори използват своите големи и издути задни части, за да се преструват убедително на дребни отровни змии.

Имперската листовидна пеперуга се среща в Папуа-Нова Гвинея, Соломоновите острови, Вануату, Нова Каледония и Австралия, където е обявена за застрашена. Живее само в субтропични влажни гори до 600 м надморска височина в тясна симбиоза с лианата *Carronia multisepalea*, върху която се храни и размножава. Пеперугата е много придирчива и живее върху растението само когато то се е увило на топка като храст, но не и когато е израсло нагоре. Австралийското правителство сега започва програма за развъждане на вида в плен, за да увеличи броя на удивителните маскирани гъсеници.

² В Мексико се практикува вид борба с по-свободни правила, в която е прието борците да носят маски.
– Б.пр.

ИМПЕРСКА ЛИСТОВИДНА ПЕПЕРУДА

(Phyllodes imperialis smithersi)

ДЮГОН

(Dugong dugon)

ИСТОРИЦИТЕ ПРЕДПОЛАГАТ, че дюгонът може да е прототип на легендарните морски русалки – че самотните моряци, зърнали тези животни отдалеч, са ги смятали за вълшебни красавици. Затова латинското име на групата на дюгона е Sirenia, т.е. сирени, както се наричат русалките в гръцката митология. Приликата обаче е трудно забележима и на моряците трябва да им е било наистина много самотно, за да видят красота в тези огромни торби тлъстина. Другото име на групата – морски крави, не звучи толкова изящно, но е много по-точно.

Дюгоните се изхранват, като пасат морска трева, а когато тя не достига, си дояждат със салата от водорасли. Заедно със своите братовчеди – ламантините, с които съставят групата на сирените, те са единствените растителноядни водни бозайници.

Дюгонът е огромно животно – достига около 2,5 м на дължина и тежи около 300 кг. Но някога е съществувала и много по-егра сирена от същото семейство – морската крава на Стелер, дълга над 8 метра и с тегло няколко тона. Уви, този великански вид е бил изстребен през XVIII век, само 27 години след като е бил открит.

За разлика от повечето други морски бозайници дюгоните не могат да задържат дъха си дълго време и се змуркат само за кратко – обикновено около минута. Всъщност сирените нямат близко родство с другите морски бозайници като делфините и китовете. Най-близките им роднини са слоновете, с които са имали общ предшественик преди около 100 милиона години.

Привържениците на теорията за русалките могат да смятат дюгоните за изящни, но

по-точно е да ги наречем мудни. Те имат бавна обмяна на веществата и затова не могат да се движат бързо. Средната им скорост е около 10 километра в час. Не са плувци маратонци, но някои по-енергични индивиди са засичани да изминават до 600 км на сезон.

Има исторически свидетелства за големи стада от хиляди дюгони. Днес видът е по-малоброен, но все още понякога се виждат групи от по 100 и повече животни, когато храната е изобилна. Напоследък при особено студени зими са били наблюдавани струпвания на ламантини в по-топлата вода около атомните електроцентрали. Възможно е дюгоните да правят същото.

Обикновено обаче дюгоните плуват сами или по двойки. Размножават се през цялата година, макар че за всяка географска област има определени месеци, през които се раждат най-много малки. Раждането става в плитка вода и бебето трябва да изплува почти веднага, за да поеме първата си глътка въздух. Възрастните поради големите си размери имат много малко естествени врагове и могат да живеят до 70 и повече години в природни условия. От незапомнени времена обаче видът е бил обект на лов в по-голямата част от ареала си. Днес ловуването му с търговска цел е забранено, но много дюгони умират, като попадат случайно в рибарски мрежи и се удавят.

„...на моряците трябва да им е било наистина много самотно, за да видят красота в тези огромни торби тлъстина.“

ЕКВАДОРСКА ЧАДЪРЕСТА ПТИЦА

(Cephalopterus penduliger)

ПО ВРЕМЕ на бразилските карнавали се свири вид лугешка музика, наречена „фрево“. Саксофони, барабани, тромпети и тромбони с общи усилия надуват тази трескава смесица от марш и джаз. Танцьори се гвизжат акробатично в ритъма ѝ и според правилата на всеки две стъпки подскочат и размахват отворени чадъри. Когато ухажва, мъжката еквадорска чадъреста птица явно има точно този танц наум.

Мъжките са почти двойно по-егри от женските и са снабдени с голям гребен на главата като перчем и дълга сажденочерна, обрасла с пера брадичка, провиснала от гърдите им като съгнат чадър. Брадичката може да израсне почти колкото тялото. Всяка сутрин през брачния сезон мъжките чадърести птици се събират на откритите горски поляни, наречени „леки“. Тези места служат за дансинги: мъжките танцуват и пеят с надеждата да впечатлят дамите, които идват да погледат.

„...придавайки ѝ вид
на дебело парче от
отвратителна гирлянда.“

Тези танци са слабо изследвани и за тях има още много да се учи. Изглежда обаче, че като част от танца мъжкият разгъва чадъра си, т.е. издува брадичката си така, че тя се уголемява и перата щръкват, придавайки ѝ вид на дебело парче от отвратителна гирлянда. Също като фрево танцьорите мъжкарят завърта „чадъра“ си и подскача наоколо в сложна и

енергична демонстрация. Макар обикновено да е мъчалива, птицата по време на показното си изпълнение пее, надавайки гърлени грухтящи звуци и бумтящи призови, които се чуват на цял километър.

Ако танцът и шумното караоке произведат нужното впечатление, женската се чифтосва с мъжкия. После тя сама поема тегобата по строежа на гнездото, мътенето на яйцата и отглеждането на пиленцата. Има предположения, че женската може да съхранява в тялото си сперматозоидите месеци наред и да ги използва, когато времето е най-подходящо и храната – най-обилна.

Еквадорските чадърести птици ядат големи количества плодове и изпълняват важна екологична роля в своите местообитания, разпръсвайки семената на растенията. Но макар плодовете да са основната част от храната им, птиците са всеядни и при възможност похапват егри насекоми, дребни земноводни и влечуги.

За жалост местообитанието на това великолепно създание се руши, раздробявано от пътната инфраструктура и унищожавано чрез сеч, рудодобив и превръщане в обработваема земя. Така не само изчезват местата за гнездене и танцувалните площадки, а и около все още запазените места се засилва човешкото присъствие, което пречи на размножаването. Затова видът е обявен за уязвим. Да се надяваме, че еквадорската чадъреста птица няма скоро да танцува последното си танго.

НА АНГЛИЙСКИ миксините се наричат hagfish, т.е. риби вещици. Името само по себе си намеква, че тези чудни създания без брадички са противни на вид, но дори то не може да ви подготви за пълните измерения на грозотата им. Като за начало те нямат челюсти и изглеждат като зли чудовища от романите на ужасите на Х. Лъвкрафт. Трудни са за класифициране – някои учени ги намират толкова странни, че не искат изобщо да ги признаят за риби. По традиция миксините се слагат в една група с другите безчелюстни риби – миногите, като единствени оцелели представители на най-примитивната група гръбначни (макар че миксините дори нямат гръбнак). Палеонтологичният летопис показва, че те са видимо непроменени и все така грозни от 300 милиона години.

„...непроменени и все така
грозни от 300 милиона
години.“

Макар и лишени от челюсти, миксините все пак притежават многобройни твърди и остри зъби. Те са изградени от кератин – веществото, което съставя рога на носорога и нашите косми и нокти. Зъбите са разположени в два страховити реда върху езика, придавайки му вид на груба пила.

Миксините ловят гребни безгръбначни, но предпочитат мършата. Трупове на китове и други едри морски животни гъмжат от миксини. Намерят ли гниещ труп, те лакомо се заравят в плътта му с главата напред. Дори правят опашката си на възел, за да създадат

„...те лакомо
се заравят в плътта му
с главата напред.“

усукващ момент, докато остъргват пътя си през храната. Заобиколени отвсякъде с гниещо месо, те поглъщат хранителни вещества направо през кожата си. Всъщност кожата на миксините може да всмуква хранителни вещества дори по-бързо от червата им.

Дотук беше госта гнусно, а още дори не сме споменали слузта. О, да, има и слуз. За да се изплъзнат от враговете си, миксините отделят лепкава слуз, която им осигурява хлъзгаво избавление. Могат да произведат цяла кофа от това вещество за броени минути, като го секретират от стотици пори по повърхността на тялото си. Всеки, който гръзне да нападне миксина, бързо бива принуден да се откаже, защото лицето му потъва в лигава слуз, която може да задръсти хрилете. Тази отвратителна защита спасява миксините от всякакви хищници като змиорки и дори акули. За да не се задушат в собствения си секрет, миксините се връзват на възел, който после постепенно изтиква към задния край на тялото си, обирайки по този начин излишната слуз. Дори са развили способност да „кихат“, за да прочистят хрилете си. Канадски изследователи търсят практическо приложение на слузта. Те се надяват да получат от нея висококачествени текстилни влакна, защото, когато изсъхне, тя заприличва на еластична коприна.

Миксините са около 100 вида. От тях един е критично застрашен, два – застрашени, шест – уязвими, и два – почти застрашени.

МИКСИНИ

(Myxini)

